

římského impéria. Ti byli tolerováni. Proč křesťané nikoliv? Plinius ve zmíněném dopise uvádí ještě další důvod: v jejich společenství neplatí žádné stavovské rozdíly, všichni se milují a říkají si bratři a sestry bez ohledu na to, je-li kdo pán nebo podřízený, svobodný člověk nebo otrok. To byla ta hlavní „necnost“, kterou nemohl antický svět trpět a tolerovat: rovnost lidí před Bohem, stejná lidská důstojnost pro všechny. Pavlova slova „zde neplatí Žid nebo Řek, otrok nebo člověk svobodný...“ byla brána prvotními křesťanskými obcemi nadmíru vážně. Římská společnost zažila mnoho krvavých povstání otroků, proto se bála každého uvolnění vazeb otrok a pán. Na jednu stranu sice dokázala být velkorysá v tom, že nabízela za určitých podmínek možnost osvobození z otroctví, dávala též příležitosti k mírnější formě zemědělského otroctví, tzv. kolonátu, nicméně ani ti nejušlechtilější duchové antiky nedospěli k názoru, že otrok je člověk, jemuž náleží tatáž práva jako svobodnému, zejména nejzákladnější právo, právo na život. Majitel mohl otroka kdykoliv beztrestně zabít, čemuž křesťanství striktně odporovalo. Uvedení této křesťanské myšlenky o rovnosti otroka i jeho pána před Bohem do praxe by tak znamenalo pád celého dosavadního hospodářského systému, na němž spočíval tehdejší antický svět. Proto se křesťané stali předmětem nenávisti a opovržení jako buřiči a rozvratníci, ačkoliv nevolali po revolucích a nikdy nevyzývali k násilným povstáním. Obyvatelstvo Římské říše pochopilo, že toto je pro vnitřní bezpečnost impéria nebezpečnější než vystoupení proti němu se zbraní v ruce. Proto musely nastoupit pogromy. Křesťané byli prostě jiní, měli odlišnou morálku než ostatní. Kdo se v tomto odlišuje od celku, nebývá zpravidla oblíben, což je normální psychologický a sociologický jev.

PRONÁSLEDOVÁNÍ KŘESŤANŮ V ŘÍMSKÉ ŘÍŠI

Divoké pronásledování křesťanů bez jasného zákonného podkladu, zahájené císařem Neronem, ukončil císař Traján svým ediktem r. 113. Perzekuce vyznavačů Kristových dostává zákonný rámeček a přesné vymezení. Ke cti Trajánově budiž řečeno, že se snažil zmírnit divoké, pogromistické formy pronásledování a chtěl se vyhnout zbytečné krutosti. Sympatické je, že zakazuje výslovně po křesťanech slídit a pátrat. Pokud však někdo z občanů Římské říše odhalí čírou náhodou někoho jako křesťana, má povinnost toto oznámit úřadům. Dotyčný se potom musí dostavit před soud, kde bude vyzván, aby obětoval pohanským bohům. Když tak učiní, má být propuštěn bez jakýchkoliv následků, když odmítne, má být popraven. Trajánovým ediktem se řídili i jeho nástupci, z nichž Hadrián a Antonius Pius svými reskripty ještě zmírnili opatření svého předchůdce. Hadrián totiž nařídil trestat nejen křesťany, kteří odmítnou obětovat modlám, ale také jejich udavače, pokud se denunciací dopustili z osobních nebo ze zjištěných důvodů. Hluboce filozoficky založený a osobně ušlechtilý císař Antonius Pius dokonce zakazuje obviňovat křesťany z ateismu, jak bylo v té době obvyklé. Není nereálnou domněnka, že tento panovník měl jakési bližší nedefinovatelné sympatie ke křesťanství, jinak by se totiž těžko dalo vysvětlit, proč právě jemu adresovali sv. Justin, jakož i další křesťanští spisovatelé Quadratus a Aristides své apologie křesťanství. Kdyby jim nebylo známo, že Antonius Pius je přístupný dialogu o této problematice, nedělali by to.

Ani Hadrián, ani šlechtný Antonius Pius však nezabránili popravám křesťanů, na což poukazují všichni tři autoři. Mučednickou

smrti umírá papež Telesforus, v Římě je popravena skupina křesťanů v čele s jistým Ptolemaiem, ve Smyrně v Malé Asii vydává svědectví krve pro Krista 86letý biskup sv. Polykarp. Ještě za Trajána umírá mučednickou smrtí žák sv. apoštola Jana biskup sv. Ignác z Antiochie. Kruté pronásledování zakusili za Hadriánovy vlády křesťané v Palestině za druhého židovského povstání proti římské nadvládě v letech 132–5 pod vedením legendárního Bar Kochby. Židé je zabíjeli, poněvadž se odmítali účastnit povstání, po jeho potlačení je vraždili také Římané, kteří nerozlišovali mezi židem a křesťanem. Přesto je třeba říci, že popravy křesťanů nemají v této době v Římské říši masový charakter, na popravištích končí většinou jednotlivci nebo malé skupinky, i když nelze popřít, že těchto případů bylo bezpochyby veliké množství.

K zostření situace dochází nástupem na trůn císaře Marka Aurelia r. 161. Dodnes historikové z nepochopitelných důvodů málo hovoří o tom, že právě tento tzv. filozof na trůně, jinak uznávaný představitel stoické filozofie ve starém Římě, patřil k nejkřutějším pronásledovatelům křesťanů. Na jeho částečnou obhajobu budiž řečeno, že k zesílení pronásledování křesťanů nepřistoupil tak zcela z vlastní vůle, ale pod nátlakem. Začátek jeho vlády totiž nebyl šťastný. Na mnoha místech Římské říše vypukl hlad a mor, barbarské kmeny ohrožovaly v Evropě hranice říše, která v té době již nebyla schopna výbojů, pouze obrany. Lid hledal viníka těchto neštěstí a našel jej v nenáviděných křesťanech. Pohanský spisovatel Celsos, jehož spis proti křesťanům uveřejňuje o necelých sto let později křesťanský apologeta Origenes, píše, že bohové se rozhněvali, protože v Římské říši žijí vynovači učení Ježíše Krista, kteří odmítají prokazovat jim božskou počtu. Pohromy, které v důsledku toho postihly Římskou říši, jsou kletbou, která nebude sňata, dokud křesťané nebudou zcela vyhlazeni.

Císař Marcus Aurelius jako filozoficky vzdělaný a inteligentní panovník nesdílel tyto pověrečné emoce. Svědčí o tom 11. kapitola jeho Meditací, kde považuje křesťanství nikoli za rouhání

a bezbožnost, ale za projev hlouposti a slabého ducha. Jako vladař, chtěl-li se v této vypjaté situaci udržet u moci, musel však ustoupit tlaku ulice a přistoupit ke zostření perzekuce křesťanů. V principu ponechal v platnosti Trajánův edikt, na nějž se odvolává ve svém vlastním nařízení z r. 176. Připojil k Trajánovým ustanovením, že křesťané mají být považováni za nepřátele státu, a proto je nutno pátrání po nich věnovat větší péči než dosud. Obětí pronásledování Marka Aurelia se stal první křesťanský filozof a známý apologeta sv. Justin, který byl v Římě se šesti spolubratry stát mečem. Ke krvavému masakru, připomínajícímu Neronovy časy, došlo v Lyonu, hlavním městě provincie Galia, r. 177. Na přímý rozkaz císaře Marka Aurelia bylo v místním církvi předhozeno dravé zvíři téměř sto křesťanů, mezi nimi staříčký 90letý biskup Pothinus, jáhen Sanctus, mladičká otrokyně Blandina a chlapec Ponticus. Stejně krutě probíhala i pronásledování na Východě, kde je Eusebiem uváděna hromadná poprava křesťanů v Pergamu, při níž zemřeli smrtí na hranici biskup Karpus, jáhen Papylus a křesťanka Agathonike. V Tertuliánově Apologii se objevuje zmínka o údajné změně protikřesťanské orientace Marka Aurelia na sklonku jeho života, kdy za tažení proti Markomanům a Kvádům zastihlo jeho vojsko velké sucho. Modlitba křesťanů ve vojsku prý přivolala náhlý déšť, a tím záchranu před smrtí žízni. Tato zpráva se jeví nepravděpodobná, neboť je těžko představitelné, že by císař v takovém případě připisoval tento náhlý příznivý obrat modlitbám křesťanů a nikoli modlitbám pohanských kněží ke všemocnému Jupiterovi.

Podstatně klidnější časy pro křesťany nastoupily za vlády císaře Commoda, nástupce a syna Marka Aurelia. Tento panovník se držel mírnější verze Trajánova ediktu, jež byla používána za Hadriána a Antonia Pia. Prý dokonce projevoval vůči křesťanům tajnou náklonnost, neboť jeho manželka Marcia, kterou velmi miloval, byla křesťanskou katechumenkou. Na její přimluvu byli osvobozeni křesťanští trestanci, kteří pracovali v sardinských dolech. O uvolnění poměrů svědčí skutečnost, že v té době, tj. na

konci 2. století, se celkem bez překážek mohly konat provinciální synody, aby vyřešily spor o datu slavení Velikonoc. Přesto ani Commodova vláda nezabránila prolití krve Kristových vyznavačů. V Kartágu bylo popraveno mečem šest křesťanů, v Římě filozoficky vzdělaný senátor Apolonius, který, jak dosvědčuje Tertulián, pronesl před soudem vynikající obranu křesťanské víry. V Malé Asii tamější místodržící Arius Antoninus bez ohledu na postoj císařův uplatňoval vůči křesťanům nejtvrďší opatření.

Okolnost, že i filozoficky vzdělaný císař Marcus Aurelius pronásledoval křesťany, dokonce více než jeho předchůdci, svědčí o tom, že perzekuce vyznavačů Kristova evangelia nebyla jenom záležitostí brutální vojenské moci a lůzy, nýbrž i reprezentantů antické filozofie. Již ze Skutků apoštolských víme, jak v řeckých městech epikurejští a stoičtí filozofové polemizovali se sv. Pavlem. Křesťanskou nauku odmítali rovněž i filozofičtí stoupenci Platona a Aristotela. Křesťanství se jevilo vyznavačům antické moudrosti jako něco primitivního. Pohrdali jím. Jestliže však tento myšlenkový směr začal uplatňovat nárok na univerzalitu, jestliže jeho představitelé hlásali ideu o jedinečnosti spásy v Ježíši Kristu, přestalo být křesťanství pro antickou filozofii nevinnou záležitostí. Už výše zmíněný Celsos, který podle všeho byl vzdělanecem zběhlým ve filozofických naukách, vytýká křesťanům, že kromě Ježíše Krista neuznávají nikoho jiného jako Spasitele. To bylo pro antické myšlení opravdu příliš. Řeckořímská filozofie se vyznačovala na jedné straně tolerancí, na druhé straně skepsí. Pilátova posměšná otázka „Co je pravda?“ vystihuje nejlépe a nejvýstižněji antickou mentalitu. Její mnohokrát oslavovaná snášenlivost byla ve skutečnosti nevírou v možnost nalezení pravdy, myšlenkovou anarchií a životním pesimismem. Z této bezvýhodnosti osvobozoval pouze únik za požitky a radovánkami tohoto světa, za chvilkovou rozkoš. Křesťanství teď náhle přichází s tezí, že objektivní jednoznačná pravda existuje, a sice v osobě Ježíše Krista, Syna Božího a Spasitele všech lidí. Proti módnímu pesimismu života staví optimismus víry, který připadal

antickým vzdělancům naivní a zároveň nebezpečný, protože nad vzdělanost povyšoval prostou důvěru v Boha a život podle evangelia. Italský spisovatel Iginio Giordani ve svých knihách „Od hordy k řádu“ a „Znamení odporu“ srovnává nápisy na náhrobcích pohanů a křesťanů. Zatímco u těch prvních je zřejmý zármutek nad odchodem jejich drahého, opakují se formulace typu „Proč jsi odešel?“, „Proč jsi nám to udělal?“, „Proč už nejsi?“, u křesťanů zaznívají zcela jiné výroky, a sice „Přimlouvej se za nás u Krista“, „Tvůj druhý život už ti nikdo nevezme“, „Radujeme se z tvého spasení“ apod. Křesťanská mentalita byla prostě zcela jiná než mentalita antické vzdělanosti. Řeckořímská intelektuálové považovali vzdělání a zběhlost ve filozofii za nejvyšší hodnotu. Křesťanství, které kladlo nad ni prostou osobní víru v Ježíše Krista a mravný život, je tímto hluboce uráželo. Proto se ochotně zapojovali do řad odpůrců a pronásledovatelů Kristových vyznavačů a jeho učení.

Mylně bychom se ovšem domnívali, že jádro křesťanů tvořili prostáccí bez jakéhokoliv vzdělání, kteří se nemohli rovnat antickým intelektuálům. Už žáci apoštolů sv. Klement Římský, sv. Ignác z Antiochie a sv. Polykarp Smyrenský dosvědčují ve svých dopisech, že nejsou lidmi bez vzdělání a intelektuálního rozhledu. Římský mučedník sv. Justin je nikoli náhodou nazýván prvním křesťanským filozofem. Pocházel ze vzdělané řecké rodiny v Palestině, studoval Platona a ve své apologii věnované císaři Antoniu Pioví prokazuje úžasnou znalost platonské filozofie, jakož i filozofie Filona Alexandrijského, a obdivuhodnou schopnost filozoficky argumentovat. Totéž lze povědět i o athénském filozofovi a křesťanovi Aristidovi, antiošském biskupu Teofilovi, anonymním autoru listu Diognetovi a jiných křesťanských spisovatelích 2. století. To je dostatečným důkazem, že mezi prvními křesťany nechyběli vysoce vzdělaní lidé s filozofickou průpravou, kteří dovedli svého vzdělání a intelektu využít k obraně Kristovy nauky. Tvrzení, že prvotní křesťané pohrdali vzděláním, se tedy ve světle těchto faktů jeví jako pomluva. Ne, prvotní křesťané

nepohrdali vzděláním, pouze je nestavěli jako nejvyšší hodnotu. Právě v tomto se lišili od antických filozofů a intelektuálů.

Pomluvou je rovněž i tvrzení, omilané zejména komunisty v hodinách dějepisu za totalitní éry, že křesťané byli téměř výhradně lidé z nízkých společenských vrstev: otroci, drobní řemeslníci, chudí rolníci. Není to pravda. Křesťané pocházeli ze všech společenských tříd, bohatých i chudých, byli mezi nimi otrokáři i otroci. Dokazuje to sám Nový zákon. Už sv. Pavel píše dopis křesťanu Filemonovi, který přece byl boháčem a majitelem otroka Onesima, jenž mu uprchl. Z intelektuální a poměrně zámožné rodiny pocházel rovněž sv. Justin, jak už bylo výše řečeno. Mučedník Apolonius, popravený za Commoda, byl dokonce senátorem. Aby se křesťanské obce skládaly jen z otroků a chudých lidí, bylo nemožné už proto, že se musely někde shromažďovat k bohoslužbám. K tomu byl nutný pořádný dům s minimální zárukou konspirace. Majitelem takového domu nemohl být žádný chudás. Liturgické shromáždění se těžko mohlo odbývat v malé kamenné chaloupce příslušníka chudiny, umístěné na ulici, jejíž dveře mohl každý kolemjdoucí otevřít, a to, co se odehrávalo uvnitř, mohl slyšet každý nepovolaný, kdo čirou náhodou měl tudy cestu.

Zbývá pohovořit ještě o životě křesťanských obcí. Druhá fáze pronásledování, probíhající ve znamení ediktu císaře Trajána, sice přivedla mnoho jednotlivců a malých skupinek na popraviště, v podstatě však neublížila rozvoji jednotlivých komunit. Kromě Lyonu za Marka Aurelia není znám případ, že by celá obec byla vybrána a zlikvidována. O tom, jak tehdejší křesťanské obce žily a rozvíjely se, nám podávají zprávu tři prameny té doby: Didaché neboli Učení dvanácti apoštolů, tzv. Hermův pastýř a tzv. Barnabášův dopis. Dozvídáme se, že za nejdůležitější akty považovali prvotní křesťané svátost křtu a Eucharistii. Velkou roli hrály v jejich životě modlitba a půst. Biskup a jáhnové byli voleni církevní obcí, presbytery si biskup vybíral sám. Biskup byl volen ještě za života svého předchůdce, který ho potvrdil vkládáním rukou. Důležité

rovněž je, že Eucharistie byla chápána jako oběť, konsekrovaný chléb byl jednoznačně tělem Kristovým, pečlivě uschován, aby nepadl do rukou pohanů, a roznášen nemocným členům obce. Velká péče byla věnována charitě, pomoci potřebným, nemocným a trpícím.